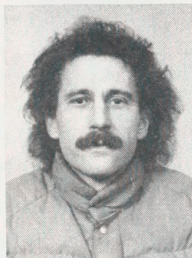

Surt papir, syge bøger, dødssyge aviser

Om forgængeligheden som avisens uhelbredelige sygdom

af bibliotekar
Filip Regnér

For første gang organiserede "IFLA Working Group on Newspapers" (IFLA = International Federation of Library Associations) et internationalt symposium, hvor opbevaringen og adgangen til avisen i videste forstand var den overordnede synsvinkel.

Som fuglen i buret i kulminerne ved sit fald fra pinden angav, at der ikke var ilt nok i minegangene, kan avisens både indre og ydre døgnfluekarakter være en parallel, der kunne bruges som vejviser for, hvad der skal gøres for at bevare aviser og andre udgivelseskategorier: bøger og tidsskrifter.

Men navnlig avisen er specielt i fare dels p.g.a. det uhåndterlige format, (slides mere ved brug, og store pladskrav), dels p.g.a. den dårlige papirkvalitet. Aviser hører til de såkaldte 'ordinære tryk' ligesom billighøgerne.

I den store sammenhæng er det erkendt, at 90 % af alt papir fremstillet siden 1850erne eller 1860erne (afhængigt af landet) vil lide syredøden, idet den desintegrerende syreproces vil fortsætte, selv om vi opbevarer materialet under de bedst tænkelige forhold. (1). Det mest nedbrudte er så skrøbeligt, at selv almindelig brug ikke længere kan tillades, idet materialet i så fald ville smuldre mellem vore hænder! Mange aviser af ældre dato er allerede i en sådan tilstand.

Ligesom AIDS er syredøden et internationalt problem. Det kan ikke nytte at vente på metoden, der løser alt på en gang. Det

Udsnit af brugte og meget "papier-trætte" årgange af Nationaltidende, der med snor holdes sammen og støttende til hinanden i kor råber på kemo-terapeutisk behandling - men for døde ører, "for de er jo blevet mikrofilmet", lyder svaret. - Kældermagasinet Universitetsbibliotekets 1. Afdeling, Fiolstræde.

drejer sig om at benytte sig af de mindst ringe og derved sikreste metoder (f.eks. den langsomme blad-for-blad-afsyringsteknik og mikrofilmning i sort/hvid) parallelt, med at der forsøkes videre på andre metoder som f.eks. masseafsyringsanlæg og overførsel til andre medier.

Generelt set er det bæreren af det intellektuelle indhold - originalen som fysisk objekt - der er i fare. Intet kan erstatte originalen, derfor bør den opbevares "somewhere, somehow" - som det blev udtrykt på symposiet.

I enhver teknologisk nyskabelse er - foruden fremskridtet - også tilbageskridtet indbygget: originalen tabes, kopien vindes. Men med kopien tabes der altid noget. Mere end man tror. Man vil sidenhen fortryde, hvis en original kasseres f.eks. efter endt mikrofilmning; den er jo sjældent fejlfri og kvaliteten svinger: Ergo, jo mere originalen reduceres jo mere tabes - videnskabelighedens problem, netop at den reducerer problemet - på den ene side. På den anden side vindes jo også originalen: den frigives for brug og spredes via sine kopier i alle retninger til brug for alle og enhver, men kun dens intellektuelle indhold, det fysiske objekt fattes.

Avisens forældelsehastighed er foruroligende høj: når den er over 30 år gammel, bør den fastlåses fra direkte konsultation; når den er over 50 år er en konservering, evt. en restaurering nødvendig før en evt. filmning kan foretages, og mange originaler er endnu ikke filmet! Kan vi nå det? Visse lande har allerede sagt nej til at redde originalen ved i stedet at satse på kopien som mikrofilm. Men er vi også nødt til at sige nej herhjemme? Der er lang tradition for, at originalen opbevares i mindst to eksemplarer (somewhere, somehow). Det er denne hellige ko, som nu af pragmatiske og realistiske grunde må slagtes. Det gøres såvel i de store u-lande og i de store i-lande, fordi ressourcerne fattes, ikke viljen. Belæringen er - hvis man har mulighed for det - dræb ikke denne ko! Som Dr. Das Gupta i sit oplæg sagde: "In India the book has got two enemies: the climate and the government ..."

Symposiet var meget inspirerende, intenst og godt tilrettelagt. Med udgangspunkt i hvad der konstituerer en avis, blev den gennemlyst på kryds og tværs af journalister, historikere, bibliografer, indexører og "mikroproducenter". Disse kom henholdsvis fra pressen, universiteterne, biblioteker og arkiver, infor-

Symposiets definition på en avis:

NEWSPAPER: Serial publication which contains news on current events of special or general interest, the individual parts of which are listed chronologically or numerically and appear usually at least once a week.

NOTE - Newspapers usually appear without a cover, with a masthead, are normally printed on newsprint and are normally larger than A3 (297mm x 420mm) in size.

mations- og dokumentationscentre og andre kommercielle foretagender. Med andre ord producentsiden, en del af brugersiden og opbevarings-/spredningssiden var til stede både i panel og sal.

Den første dag blev primært brugt til at besøge British Library, Newspaper Library i Colindale. Det vi især blev introduceret til, var deres mikrofilmningsprogram. Mikrofilmning løbende og retrospektivt er et relativt nyt felt, som både giver arbejde og kroner i kassen. Men arbejdsvilkårene og stedet var efter vor standard beskæmmende. Til gengæld var indsatsen imponerende: primært midaldrende og meget unge kvinder ved samme maskine, dag ud og dag ind; afsyring ("magnesium methoxyde") med sprøjtepestol blad for blad - uden maske på! Masseafsyring var altså endnu ikke indført.

Den følgende dag var helliget foredrag fra ovennævnte sider: producent-, bruger- og opbevarings-/spredningssiden. Et gennemgående træk var, at samarbejde og fordeling af byrderne fattes. Man ved ikke tilstrækkeligt om hinandens områder. Man ved ikke nok om avisen, dens særtræk, som netop er så omskiftelige, fordi den følger og afspejler et omskifteligt samfund dag for dag. Hvem ved? Hvem skal vi spørge om den og den avis? Det er naturligt at spørge og have et tæt samarbejde med producenten af en løbende avis, både når den skal "bibliograferes" og især når den skal indexeres. Når det drejer sig om en gammel avis, er producenten gået i graven med sine dyrebare oplysninger, og her er det så rimeligt at indgå samarbejde med en anden brugerkategori, f.eks. historikeren. De kender til den pågældende periodes særheder og vil kunne bidrage til en bedre katalogisering både deskriptivt og systematisk.

I Colindale afsyres de syge avisark pr. håndkraft med sprøjtepestol. Med denne metode vil det tage århundreder at nå til bunds i den nuværende syge avismasse. Men noget må gøres, indtil mere effektive masseindustrielle metoder er lige så sikre som denne.

Der udtryktes m.a.o. et behov for (producent-)brugerorienterede bibliografier og indexer, samt union-lists, der angiver hvem, der har hvad, og i hvilken form avisen er tilgængelig. Hvis en avisorienteret registrering efterleves, vil det have indvirkning på mange historiske felter, sådan at den hidtidige skrivning må revideres. Som Dr. H. Bohrmann (Institut für Zeitschriftforschung & Geschäftsführer des Mikrofilmarchivs der deutschsprachigen Presse, Dortmund) sagde: "(It) would then be the starting point for a rewriting of the history of the press".

Som samtidshistorisk dokument blev det hævet over enhver tvivl, hvor vigtig avisen er, samt hvor vanskelig den er at fastholde (cf. dens dobbeltkarakter som kommercielt foretagende og kommunikationsmedie eller dagsavisens mange udgaver: hvilken udgave er originalen, 1. 2. 3. 4.... udgave; den første, den sidste eller allesammen?!). Man kunne, let nedladende, være fristet til at karakterisere den som så omskiftelig og flygtig, at den brænder sig selv i enden ved konstant at halse efter nuet. Men lige præcis dette er der selvsagt delte meninger om.

En af de trøtte årgange fra Universitetsbiblioteket i Fiolstræde undtagelsesvis åbnet. Hvad nu hvis denne side er eneste eksisterende 3. dagsudgave af Nationaltidende, og det eksemplar, man har filmet, f.eks. Statsbibliotekets eksemplar, ikke har haft denne udgave med? Det gængse lige-gyldige svar: "Og hva' så!" - gælder ikke mere!

Den mere sociologiske og især den receptionshistoriske indgang forklarede det modsatte synspunkt: Alt i avisen er vigtigt: de forskellige dagsudgaver, annoncerne, reklamerne, løbesedlerne etc., alle aviser er vigtige både "the high-browed" og "low-browed". Måske lyver aviserne, fordrejer kendsgernerne, sandheden kommer aldrig på tryk ... Argumentet er, at i så fald er det denne fordrejningens temperatur, som aviserne tilsammen meget nøjagtigt måler.

Tilsammen signalerer historikerne, at aviserne skal være så komplette som muligt: intet/ingen må selekteres fra påstemplet "uvæsentlig(t)". Denne beslutning bør foretages af den pågældende bruger!; og endelig, som før nævnt, at bibliografisk og systematiske beskrivelse bør fremmes og koordineres og foregå i samråd med brugerne m.h.p. national og international standardisering.

Den sidste indfaldsvinkel, jeg vil berøre, er opbevarings- og spredningssiden, og her især arkiverne og bibliotekerne.

Fra bibliotekssiden blev "skrækrapporten" fremlagt af Mme Delaunay fra Bibliothèque Nationale. Tilhørerne fik en alt for tydelig ide om, hvor grelt det står til i et stort land som Frankrig, samt hvad man gør, og hvor langt man er nået.

Sammenlignet med andre lande er de nået langt i at have oparbejdet en bevidsthed om preservering (opbevaring), konservering og restaurering både hos personale og bruger - ikke kun på nationalbiblioteket, men også på lokalbibliotekerne (2). F.eks. er det profylaktiske synspunkt fremherskende; det vil sige, at opbevaringsforholdene søges forbedret (elektronisk styrede klimaanlæg, aviser "står" ikke op, men "ligger" ned, aviser indbindes ikke på traditionel måde osv.). En anden måde at bevare originalerne på er at undtage dem for unødvendig direkte brug, idet brugerne så vidt muligt henvises til den indirekte brug, dvs. originalen overført til mikroform.

Et andet synspunkt er: hellere konservere end restaurere. Grunden hertil er - selvfølgelig - dels af økonomisk art, men også dels fordi originalen så at sige skriver ny historie fra det tidspunkt, den er restaureret. Altså hellere opbevare, evt. konservere "lasen" end restaurere den. Kun i tilfælde af, at originalen er i fare for at forsvinde, kan en evt. restaurering, kombineret med en affotografering, komme på tale. Men da det jo er "masser", der står i kø - og køen vokser dag for dag - for at komme under behandling, oven i købet før en mikrofilmning kan foretages, så forskes der på at udvikle anlæg, som kan løbe om kap med denne voksende masse af sygt papir.

Bibliothèque Nationale har to afdelinger i provinsen, som beskæftiger sig med preservering og konservering. Sideløbende hermed forskes der i nye og mere effektive konserveringsteknikker. Det sidste skud på stammen er et masseafsyringsanlæg.

Et af nøgleordene er en masse-industriell tilgang. Miseren opstod ved industrialiseringens indførsel, hvor det træholdige papir for alvor afløste kludepapiret. Blad-for-blad - teknikken er for langsommelig; så parallelt med den traditionelle metode, hvor hvert enkelt blad afsyres og emballeres i tyndt gennemsigtigt papir, der limes fast på begge sider, hvorved det skrøbelige blad indpakkes, forskes der på anlæg, som ikke kun desinficerer, f.eks. med gammastråler, og afsyrer papiret, men også styrker papiret i en og samme proces (England og Østrig).

Selv om dommedagsklangen hørtes i alle indlæg, var det mere opmuntrende dur- end mol-toner, der dominerede i det svenske indlæg. F.eks. var holdningen, at ganske vist er det en katastrofe med det syreholdige papir, men det er også en oplagt chance til at komme til bunds i et materiale, som hidtil har haft en tendens til at falde igennem det bibliografiske net. Når nu hver enkel avis skal behandles blad for blad, er det en oplagt mulighed for, at alle involverede gør sig iagttagelser undervejs - dvs. notater efter et fastlagt mønster. Ved nøje planlægning og organisering, samt ikke mindst ved at animere hele personalet til at arbejde i team, hvor hver enkelt, både høj og lav, føler sig vigtig og uundværlig, kan et sådant projekt føres ud i livet. Ikke mindst - men ikke udelukkende - ved hjælp af moderne informationsteknologi.

Et andet nøgleord er mikrofilmning. Man kan undre sig over, at der overalt primært satses på mikrofilm og sekundært på den nyere teknologi. Den kritiske holdning og konservative indstilling bunder i det faktum, at hverken compact discs eller video discs kan lagre informationerne med sikkerhed i mere end 10 år (de kommer til at lide af den sygdom, der kaldes laser rot). (3). For magnetiske medier og online er lagringssikkerheden endnu værre (cf. de mange sikkerhedskopier). Ja selv farvefilm er endnu ikke et konsistent medium. Avisen benytter sig mere og mere af farvebilleder. Hvad gør vi med f.eks. den økonomiske analyse, hvis diagrammets kurver er i forskellige farver? Endnu et argument for bevaring af originalavisen, idet filmen jo kun er i sort/hvid, hvilket kræver så meget mere beskrivelse på filmen (f.eks. det og det billede er i flere farver).

Derfor satses der på den kontrollerbare 35mm sort/hvide, uperforerede sølvfilm. Den kan holde i mange hundrede år før refilmning skal foretages. Dette være sagt som endnu et argument for ikke at kassere originalen efter endt mikrofilmning, idet en refilmning af arkivnegativet uundgåeligt vil skabe en kvalitetsforringelse fra negativgeneration til negativgeneration. Løsningen på dette problem kan måske klares ved digital lagring f.eks. optiske discs, idet en optisk kopi i princippet, men ikke altid i praksis, er af eksakt samme kvalitet som originalen. Men indtil videre er denne løsning ikke rentabel. Her tales der om optisk scanning fra originalavisen. Optisk scanning kan også foretages fra mikrofilmen: "It is not unlikely that this will be the normal

procedure in the future, as microfilming reduces the scanning area and standardizes its size." (J. Mannerheim, leder af avisafdelingen på Kungliga Biblioteket i Stockholm og ansvarlig for det svenske nationale avismikrofilmingsprogram).

Løbende mikrofilmning er ligeså vigtig som den retrospektive. Den løbende er på mange måder meget lettere: Avisernes tilstand er bedre. Papiret er stadig hvidt (lyserødt i nogle tilfælde). Hvis eksemplaret er dårligt trykt, kan et nyt let skaffes fra trykkeren eller udgiveren. Hvis der er problemer med udgaverne eller supplementerne, kan man blot spørge udgiveren. Aviserne er uindbundne. I samarbejde med udgiveren kan det arrangeres sådan, at man kan sikre en stabil indtjening fra abonnenter på avismikrofilmen. Man kan med andre ord få mere for pengene ved løbende mikrofilmning end ved den retrospektive.

Hvis man har et komplet løbende program, som dækker alle levende aviser, hvor supplement, udgaver og løbesedler er inkluderet (er dette tilfældet ved nærmere revision af praksis her til lands?), så kan man i det mindste være tryk ved, at problemet ikke vokser mere. Man kan forsikre sig, at al retrospektiv mikrofilmning udfærdiget i fremtiden vil reducere antallet af ufilmte aviser, som er i fare for at gå tabt.

Angående det bibliografiske arbejde i forbindelse med mikrofilmning er dette en indlysende lejlighed til at supplere nationalbibliografien.

Som tidligere nævnt har avisen haft en tendens til at falde igennem det bibliografiske net (4), dels på grund af dens historisk set lave status, dels p.g.a. sin komplekse natur. Den er jo også ligesom et menneske, den skifter hele tiden: Titler, især undertitler, udgivere, trykkere, udgaver, politisk tendens, format og selvfølgelig udgaver og supplement vil variere i løbet af en avis' levetid. Ikke mange løbende aviser er konstante hvad angår ovennævnte faktorer så længe som et år!

I Sverige har man et fuldt mikrofilmingsprogram (fra 1979 på det løbende og fra 1983 på det retrospektive). I Danmark foretages mikrofilmning løbende (fra 1976 i fuld skala) og retrospektivt dels af et privat firma (Minerva Mikrofilm Aps, Hellerup) og dels af Statsbiblioteket i Århus. Begge forhandler de film de fremstiller, og af Dansk periodica fortegnelse fremgår, hvem der filmer hvad.

Men hvordan har vi filmet (Minerva startede i fyrreerne) og

hvordan er vores film fra 1976ff? Hvis vi vil op på svensk standard, ligger der en hel del kompletteringsarbejde forude, både hvad angår mikrofilmning, bibliografisk beskrivelse og indexering.

Hvis vi går ud fra, at lagkageteorien er gældende, så drejer det sig nu om at få lagt et nyt og bedre lag, som inkluderer den nye bevidsthed både bibliografisk og teknisk, samt at der søges om ressourcer til at få den gennemført, ikke kun et par fotografiapparater, men også nogle forsvarlige årsværk; Både Det kongelige Bibliotek/Universitetsbibliotekets 1. Afdeling og Statens Avissamling får f.eks. alt for få midler. Sammenlignet med andre lande har man på fornemmelsen, at problemet og udfordringen stadig har svært ved at trænge igennem - de rigtige steder!

Hvad er de rigtige steder? Ifølge symposiet er det et redningsprogram, som går langt ud over bibliotekernes rækker. Private og offentlige institutioner skal involveres og samarbejdes nationalt og internationalt. UNESCO yder f.eks. økonomisk bistand både til u-lande og i-lande.

Det er i sig selv et projekt at få koordineret og kraftigt intensiveret indsatsen fra producent-, bruger- og opbevaringssiden. Producenten er ikke kun avisproducenten (mikroproducenten &c), der tænkes på. Det er også papirproducenten. Sammenlignet med tidligere tider er vi i dag dobbelt skyldige, idet vi dels ved, at det papir, vi fremstiller, ikke er forsvarligt, dels at det er muligt at fremstille et alkalisk syrefrit papir (det såkaldte permanente papir - kendes ved evighedstegnet (∞), som oven i købet ikke er dyrere at producere! M.a.o. hvis papir- og for den sags skyld også sværte kvaliteten hævdes (f.eks. bør kuglepenne forbydes), så de arkivale krav opfyldtes, så ville vi være i stand til at få problemet isoleret.

Da det er enorme mængder, det drejer sig om at få behandlet, og hvis vi skal nå det, så vidt muligt "industrielt" (ikke individuelt, men "en masse"), er det væsentligt at lade sine beslutninger være influeret af brugs- og brugeranalyser, idet en redningsaktion nødvendigvis må bygge på en prioritering af opgaverne. Hvad kan vente, hvad kan absolut ikke vente? Hvordan forholder konserveringsprogrammet sig til filmings-/refilmingsprogrammet? etc. Oftest stiller man sig tilfreds, når avisen er mikrofilmet. Et systematisk konserveringsprogram er f.eks. stadig i sin vorden herhjemme. Tilsvarende fattes et systematisk refil-

Ganske viset er aviser bl.a. lettere at holde sammen på - men sværere at mikrofilme - når de er indbundne; og de fylder heller ikke så meget, når de står op, men godt af det har de ikke! - Kældermagasinet Universitetsbibliotekets 1. Afdeling, Fiolstræde.

mingsprogram: Den retroaktive affotografering har f.eks. været hæmmet af bibliotekernes modstand mod at sprætte indbundne aviser op. Uviljen har været begrundet af økonomiske forhold: Hvem skal betale opsprætning og genindbinding? Argumenter der ikke holder i dag, da det anbefales ikke at lade aviser genindbinde, men at de skal opbevares liggende i specialbokse. Mere pladskrævende og uhåndterligt, men langt bedre ud fra en arkiverings- og refilmningssynsvinkel. Dette lider filmlæseren under idag - hvem kender ikke til vanskeligheden ved at læse de inderste klummer i falsen, for ikke at nævne ulæseligheden på papirkopien. Eller hvad med billedgengivelsen, eller den henholdsvis svage og tydelige tekstgengivelse, fordi avissiden ikke er helt plan i fotograferingsøjeblikket, osv. osv. Hvis ikke et systematisk konserveringsprogram iværksættes på de faretruede aviser, vil vi ikke kunne nå at udbedre skaden.

I gennem hele dette essay har det været mig meget på sinde at gøre opmærksom på forskellen mellem original(erne) og kopi(erne). Det er vigtigt at gøre sig klart, at intet erstatter originalen, mikrofilmen kan allerhøjst supplere den, når nu engang "ideologien" bag den nye teknologi er at reducere til den ene eller anden mikroform, som på nuværende tidspunkt rent faktisk er af mere eller mindre ringe kvalitet (originalen kan f.eks. kun med arkiv-sikkerhed overføres til sort/hvid film - ikke farvefilm endnu). Dette er samtidigt ensbetydende med, at der kræves så meget mere af den bibliografiske beskrivelse af det, der "mangler" på mikrofilmen.

Sammenfattende kan man sige, at vi også her til lands kan nikke genkendende til symposiets antydninger om manglende viden om avisen og dens særtræk, samt at koordinering og fordeling af byrderne er felter, som trænger til at blive taget op til kraftig revision. Selv om "Lederposten" bliver mere og mere omfangsrig, så er "one-man showets" tid - måske netop derfor - forbi!

I en tid hvor "aktiv glemsel" indføres som nyt begreb, og hvor vor hukommelse er ved at blive overført til "flydende" form i stedet for "fast" form, er biblioteksvæsenet nødt til at insistere på den faste form, så længe det flydende virkelig er så flydende, at det dels ikke har nogen legal gyldighed, og så længe der kan skelnes mellem original og kopi.

Denne artikel er skrevet i en "her-og-nu-tid", hvor man på en eller anden måde er ved at tabe hovedet, idet man i visse

lande er begyndt at udskifte "originalerne" med nyttige men slette kopier. Den er skrevet på inkonsistent papir og underskrevet med kuglepen, så skynd jer at læse videre, som Th. Uhrskov skrev i Berlingske Tidende d. 20. september 1987, inden det er for sent!

First International Symposium on Newspaper Preservation and Access, 12-15 August, 1987. London, U.K. organised by The IFLA Working Group on Newspapers preceding IFLA '87, Brighton, U.K. 16-21 August 1987.

1. D.J. Priest: Properties and Problems of Modern Papers. i: 53rd IFLA Council & General Conference. Brighton, U.K. 16-21 Aug. 1987. Division of Management and Technology: 128-CONS-2-E.
2. Dureau, J.M.: Principles for the preservation and conservation of library materials / J.M. Dureau and D.W.G. Clements under the auspices of the Section on Conservation. The Hague. IFLA Headquarters. 1986. (IFLA Professional Reports, 8).
3. Helen P. Harrison: Progress in the Preservation of Audiovisual Material. i: 53rd IFLA Council & General Conference. Brighton, U.K. 16-21 Aug. 1987. Division of Management and Technology: 136-AUM-CONS-5-E.
4. Dansk Artikel Index selekterer eksempelvis efter formelle kriterier, der især kommer til at gå ud over avisstoffet, hvor en væsentlig artikel skal indeholde et givet antal karakterer for at blive optaget.

Yderligere litteratur:

Claus Ingemann Jørgensen: Kan vi bevare alle aviser? IFLA's første avisseminar. i: DF-Revy. 10. årg. Nr. 8-9. 1987. S. 167ff.

Else Delaunay: Gestion et organisation générale d'un fonds de journaux. i: Bulletin d'informations de l'ABF. Nr. 137. 4. trimestre. Paris. 1987.

